

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.727

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.3.2>

ШИНКАР Т.І.

**ПРИНЦИП ДОРЕЧНОСТІ В ПРАКТИЦІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ
В ІНТЕРЕСАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

**THE PRINCIPLE OF APPROPRIATENESS IN THE PRACTICE OF LIMITATION
OF THE RIGHT TO INFORMATION IN THE INTERESTS OF NATIONAL SECURITY**

Статтю присвячено актуальним проблемам обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки. На основі прогнозування ускладнень судового захисту права на інформацію метою дослідження є урахування принципу доречності у практиці обмеження права на інформацію та формулювання на цій основі пропозицій щодо подальших наукових розвідок у цій сфері. Для досягнення мети дослідження використовувалися як загальнонаукові (аналіз і синтез, моделювання), так і спеціально-правові (конкретизація, узагальнення, умовивід, статистичний аналіз судової практики). Встановлено, що доречність відображає ситуацію й склад учасників суспільних відносин, їх естетичні, політичні, економічні завдання, що дозволяє у відносинах забезпечення національної безпеки наділити «доречність обмеження права на інформацію» функцією транспондера. Узагальнено, що чинне інформаційне законодавство майже не використовує цей термін, окрім регулювання господарської діяльності. Підсумовано, що застосування принципу доречності при обмеженні права на інформацію проявляється під час встановлення користувачами окремого інформаційного продукту відповідності рівня обмеження власним інформаційним потребам. Отримана інформація визнана доречною, якщо вона впливає на подальші рішення користувачів шляхом надання допомоги в оцінці ними минулих, теперішніх або ж майбутніх подій, як підстав відповідних обмежень. Визначено прояви «недоречності» обмеження права на інформацію. Визначено що, незважаючи на практичну важливість та актуальність питання доречності обмежень права на інформацію в інтересах забезпечення національної безпеки, що загалом підтвердила судової практика, вітчизняна і зарубіжна наука не приділила достатньої уваги цій проблемі, що вказує на доцільність напрацювання загальної «концепції доречності обмеження прав людини» та окремих принципів доречності, зокрема щодо обмеження права на інформацію. Практична цінність роботи вбачається у створенні основ для практичної оцінки дій влади на основі доречності як критерію пропорційності, що відображає: спрямованість засобів обмеження на досягнення мети, завдань влади; обумовленість залежності розповсюдження легітимності органу влади від обмеження права. В умовах протидії збройній агресії та дії правового режиму воєнного стану практичне значення підсилюється різним ступенем застосування сторонами спору принципу доречності, а також необхідністю врахування цього безпосередньо судами.

Ключові слова: право на інформацію, обмеження прав і свобод людини, національна безпека, національні інтереси, доречність, пропорційність, принцип.

The article is devoted to current problems of limiting the right to information in the interests of national security. On the basis of forecasting the complications of judicial protection of the right to information, the aim of the research is to take into account the principle of appropriateness in the practice of limiting the right to information and to formulate, on this basis, proposals for further scientific research in this area. To achieve the goal of the research, both general scientific (analysis and synthesis, modeling) and special legal (specification, generalization, inference, statistical analysis of judicial practice) were used. It has been established that appropriateness reflects the situation and composition of participants in social relations, their aesthetic, political, and economic tasks, which allows us to assign the "appropriateness of limiting the right to information" function of a transponder in the relations of ensuring national security. In general, the current information legislation almost does not use this term, except for the regulation of economic activity. It is concluded that the application of the principle of appropriateness when limiting the right to information is manifested when users of a separate information product determine whether the level of restriction corresponds to their own information needs. The received information is considered relevant if it affects the further decisions of the users by helping them evaluate past, present or future events as the basis of the respective restrictions. Manifestations of the "inappropriateness" of limiting the right to information have been identified. It was determined that, despite the practical importance and relevance of the question of the appropriateness of restrictions on the right to information in the interests of ensuring national security, which was generally confirmed by judicial practice, domestic and foreign science did not pay enough attention to this problem, which indicates the expediency of developing a general "concept of the appropriateness of restrictions on human rights" and certain principles of appropriateness, in particular regarding the restriction of the right to information. The practical value of the work is seen in the creation of foundations for the practical assessment of government actions based on appropriateness as a criterion of proportionality, which reflects: the orientation of the means of restriction to the achievement of the goal, tasks of the government; the conditionality of the dependence of the spread of the authority's legitimacy on the limitation of the right. In the conditions of countering armed aggression and the operation of the legal regime of martial law, the practical significance is enhanced by the different degree of application of the principle of relevance by the parties to the dispute, as well as the need for it to be taken into account directly by the courts.

Key words: *right to information, restriction of human rights and freedoms, national security, national interests, appropriateness, proportionality, principle.*

Вступ. Загальноприйнято, що права і свободи людини визначають засади правового захисту особи у будь-яких суспільних відносинах. Ми, спільно із В. Голубевою, С. Олійник, О. Манжай [1] дотримуємося позиції, що у системі прав людини право на інформацію слід відносити до категорії загальних та універсальних, які гарантовані всім, а не лише членам певної соціальної групи чи певній частині суспільства. Також ми вважаємо, що воно належить людині від народження, є природним і невідчужуваним, необхідною складовою сучасного суспільства та основою для розбудови сучасної правової держави.

Також, не викликає жодного заперечення аксіоматичність домінування прав і свобод в обґрунтуванні рішень чи дій держави та її органів, актах національного та міжнародного законодавства, судових рішень. Права та свободи людини є непорушними, вони не можуть бути ні відчуженими, ні обмеженими, окрім обставин, щодо яких у ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 року [2] вказано: «Кожна людина, здійснюючи свої права і свободи, повинна зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших та з метою задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві».

Погодимося, що реалізуючи власні права і свободи кожна людина може зазнавати певних обмежень в інтересах національної безпеки, але лише таких, які визначені у Законі й доречні.

Стан дослідження. У науковій літературі теоретичного і методологічного характеру присвяченій проблемі обмеження прав і свобод людини, зокрема працях О. Коренюк, О. Краєвської, О. Левади, В. Мельник, М. Мікевич, С. Сеніка, Н. Опольської, В. Оргинського, В. Суценка, А. Ткачика, В. Чорної зосереджено чимало ідей та обґрунтованих положень, які стосуються

проблематики принципів обмеження, насамперед – пропорційності, але переважна більшість із них є результатом аналізу теоретичних праць та практики попередніх періодів.

Виходячи з актуальності і значущості проблеми, метою статті є викладення результатів аналізу практики обмеження права на інформацію в умовах сьогодення, з урахуванням принципу доречності та формулювання на цій основі пропозицій щодо подальших наукових розвідок у цій сфері.

На початку нинішнього тисячоліття у роботі К. Волинки були закладені основи побудови механізмів забезпечення прав і свобод людини. У роботах Л. Кузенко, О. Осинської та М. Савчина, відповідно, закладалися основи правового регулювання права на інформацію на етапі розробки основ розбудови інформаційного суспільства в Україні, розроблялися, основи національної теорії обмеження прав людини та критерії такого обмеження. Як феномен сучасного суспільства розглядали такі відносини Л. Чистоклетов, Т. Ткачук, О. Комісаров, Ю. Назар, Ю. Павлютін.

В сучасних умовах забезпечення національної безпеки України основні механізми обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки досліджувалися лише побічно та на конституційно-правовому рівні регулювання О. Андрієвською та І. Даховою.

Виклад основного матеріалу. Важливо відзначити, що, незважаючи на практичну важливість та актуальність питання доречності обмежень права на інформацію в інтересах забезпечення національної безпеки, що загалом підтвердила судово практика, вітчизняна і зарубіжна наука не приділила достатньої уваги цій проблемі, що вказує на доцільність напрацювання загальної «концепції доречності обмеження прав людини» та окремих принципів доречності, зокрема щодо обмеження права на інформацію.

Основною гіпотезою дослідження виступає констатація відсутності розробленої та приведеної до практичної реалізації концепції доречності обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки. На підставі аналізу походження категорії «доречність», визначення етимологічних, філософських засад її застосування в якості принципу обґрунтування правомірності обмеження права на інформацію зроблено припущення наявності діалектичного зв'язку принципів доречності й пропорційності у питаннях обмеження права на інформацію, викладено основи аксіології категорії «недоречність» у питаннях обмеження права на інформацію. У результаті здійсненого політико-правового аналізу практики застосування обмеження права на інформацію в інтересах національної безпеки за рішенням суду спрогнозовано ймовірність ускладнень у питаннях судового захисту права на інформацію.

1. Походження «доречності» та можливість її застосування в якості принципу обґрунтування правомірності обмеження права на інформацію

У сучасній суспільній практиці обмеження будь-яких прав чи реалізації законних інтересів людини розглядається у комплексі зі спеціальними формами управління суспільством, а також конкретними заходами забезпечення такого управління залежно від умов оточуючого середовища. Так, не зважаючи на спеціальне забезпечення прав журналістів [3] у зонах вирішення збройних конфліктів, зокрема, обмежується користування ними засобами фото- та відеофіксації, забороняється користування засобами зв'язку біля розташування сил безпеки і оборони, рекомендується вимикати інструменти геопозиціонування тощо. За влучним висловом К. Хессе таким чином: «виникають в праві кордони, в межах яких суб'єкти повинні діяти; це є стримування від неправомірної поведінки, що створює умови для задоволення інтересів контрагента (в широкому сенсі слова) і суспільних інтересів в охороні і захисті» [4].

В оцінці переважної більшості респондентів, які потрапили у зазначені умови, такі обмеження є «доречними», а їх застосування – «правомірним». Однак, не зважаючи на умови, в яких застосовується обмеження, слід дотримуватися права людини на свободу від катувань, не має виправдовуватися нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання, про що, зокрема, у своєму дослідженні органів Національної поліції України вказували А. Войцеховський, О. Бакумов, О. Устименко, В. Селюков [5].

У згаданій праці К. Хессе також містилася оцінка подібних випадків обмеження прав людини, за якою таке обмеження визнавалося правомірним у разі його встановлення законом, визначення його тривалості (постійний або тимчасовий характер), відповідності принципам справедливості, пропорційності, законності, обумовленості об'єктивними причинами, спрямованості на встановлення балансу інтересів осіб і суспільства в цілому. Як вказував автор: «по суті, воно полягає в тому, що це не применшення, не порушення прав і свобод людини і громадянина, а це зменшення обсягів наданих прав і свобод. Обов'язковою умовою правомірного обмеження також є те, що його зміст має коригуватися відповідно реаліям сьогодення» [4].

В сучасній українській мові «доречний» – це той, який відповідає ситуації; зроблений до речі; своєчасно [6]. Ґрунтуючись на цьому О. Кузьменко, В. Чорна, О. Падалка, М. Маманазаров вказують на необхідність цифровізації у сфері обігу лікарських засобів в Україні з метою (доречно) захисту прав і інтересів отримувачів відповідних [7].

Загалом доречність вважається ознакою культури комунікації, яка відображає її точність, логічність, виразність, чистоту, вимагає такого добору мовних засобів, що відповідні змістові і характерові повідомлення. Разом із цим слід зазначити, що з точки зору побудови й регулювання інформаційних відносин доречність має урахувувати ситуацію й склад учасників цих відносин, їх естетичні, політичні, економічні завдання тощо, що, у свою чергу, дозволяє у відносинах забезпечення національної безпеки наділити «доречність обмеження права на інформацію» функцією транспондера.

Транспондеруючи завдання забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності, суверенітету, публічної й громадської безпеки, як, власне, мету самого обмеження права на інформацію, дія «обмеження» стає доречною, якщо внаслідок її досягається така мета, що висувалася суб'єктом накладання обмеження, а також якщо потреби користувача цієї інформації (у широкому розумінні) реалізовані або, принаймні, не заперечені (заборонені).

В комунікативному аспекті до арсеналу засобів «доречного» досягнення відповідної мети слід віднести: риторичний діалог, закличну чи питальну форму звертання, повторення попередньо висловленої думки з метою її підсилення, іслівне цитування або переказування цитати «своїми словами», відповіді на запитання, порівняння тощо. У мовознавчій літературі, зокрема, доречність пов'язується із умінням обрати найбільш вдалу форму спілкування, інтонаційну тональність, інколи офіційність [8].

2. Застосування принципу доречності у правовому регулюванні інформаційних відносин

Чинне інформаційне законодавство майже не використовує термін «доречність». У випадках його застосування не наводиться його законодавче визначення, однак, як засіб оцінки та доведення відповідності, «доречність» отримала широке застосування у регулюванні господарської діяльності, у т.ч. й суб'єктів інформаційних відносин. Так, п. 18 Рішення Національної комісії по цінних паперах та фондовому ринку від 03.11.2020 № 640[9] містить «Вимоги до оцінки відповідності та доречності інвестиційних послуг і звітування перед клієнтом», у відповідності до яких торговці повинні перед наданням будь-яких інвестиційних послуг, в тому числі послуг з управління фінансовими інструментами та коштами, отримати від клієнта чи потенційного клієнта необхідну інформацію щодо знань і досвіду у сфері інвестицій, доречних для конкретного виду фінансового інструменту чи послуг, фінансового стану цієї особи, зокрема її здатності нести збитки, її інвестиційних цілей, стійкості до ризиків, з тим, щоб торговець міг оцінити, чи є запропонована/передбачена інвестиційна послуга або фінансовий інструмент доречними для цієї особи, такі як і відповідають потребам цієї особи, в тому числі, відповідають її стійкості до ризиків і здатності нести збитки.

На основі викладеного сформовані «принципи доречності інформації», до яких віднесено: а) відсутність необ'єктивних суджень; б) корисність інформації та її суттєвість; в) зрозумілість та простота сприйняття; г) можливість порівняти інформацію за різні звітні періоди [10].

Доречність інформації визначається її суттєвістю і своєчасністю. При цьому дані вважаються суттєвими, якщо їх не урахування або взяття до уваги у неповному обсязі може вплинути на остаточне вирішення ситуації. У свою чергу, формування правового акту на основі несуттєвої інформації може призвести до недосягнення мети правового регулювання та її сприйняття у суспільстві.

Найдостовірніша та найсуттєвіша інформація втрачатиме сенс, якщо вона буде надана споживачеві у межах іншого циклу управління або із запізненням, через що мають бути визначені процесуальні строки та критерії ефективності використання такої інформації. Також інформація, що наводиться у повідомленнях, повинна не тільки відображати результати минулої діяльності, а й бути корисною для прогнозування майбутніх рішень.

Теж саме стосується «якості» інформації, яка розкривається через сукупність властивостей або характеристик, які відображають ступінь придатності такої інформації для використання користувачами. З огляду на співвідношення «якість – доречність» повідомлення повинно містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому.

За позицією О. Будько, доречність інформації означає її здатність впливати на рішення користувачів. При цьому: «доречною інформацією вважається, якщо вона є своєчасною, суттєвою та цінною для користувачів. Своєчасність інформації визначається у здатності її формування та отримання без затримок. Надмірне прострочення подання інформації може привести до втрати її доречності. Щоб забезпечити своєчасність інформації, часто буває необхідним подання її до того, як будуть відомі всі аспекти господарської діяльності на шкоду її надійності. Очікування того моменту, коли стають відомі всі аспекти господарської операції, може забезпечити високу надійність інформації, але зробити її малокорисною зацікавленим користувачам. Суттєвою є та інформація, відсутність якої може вплинути на кінцеві рішення користувачів. Суттєвість означає, що необхідно знехтувати незначними моментами, але в той же час відобразити у фінансовій звітності всі суттєві обставини. При цьому розподіл операцій на суттєві та несуттєві є суб'єктивним, а отже є предметом професійного судження ... Цінність інформації обумовлена можливістю її використання для оцінки результатів діяльності» [11].

Підсумовуючи концептуальні основи регулювання господарських процесів (в аспекті обліку та звітності) Н. Головай зауважує, що, відповідно до Концептуальних основ складання та подання фінансових звітів за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, нею виділено чотири якісні характеристики, завдяки яким інформація у звітності є корисною для користувачів: зрозумілість, доречність, достовірність, зіставність [12].

Проявом принципів доречності у регулюванні обмеження доступу до окремих джерел інформації, що потенційно може становити суспільний інтерес, слід також вважати наявність висновку розпорядника інформації щодо наявності хоча б однієї з трьох підстав «трискладового тесту», за відсутності якого відмова у доступі до публічної інформації, як зазначає О. Твердохліб [13], вважається законодавцем необґрунтованою.

Іншим прикладом застосування принципів доречності є здійснюване у відповідності до ст. 26 Закону «Про запобігання корупції» [14] обмеження особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування після припинення відповідної діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом та/або протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган в якому вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності.

Отже, застосування принципу доречності при обмеженні права на інформацію в цілому проявляється під час встановлення окремими користувачами інформації відповідності рівня обмеження власним інформаційними потребам. Теж саме відбувається, якщо поглянути на обмеження права на інформацію з точки зору користувача окремого інформаційного продукту. Отримана інформація, за цих умов, вважається доречною, якщо вона впливає на подальші рішення користувачів шляхом надання допомоги в оцінці ними минулих, теперішніх або майбутніх подій, як підстав відповідних обмежень, а також якщо вона виправдовує чи забезпечує підтвердження минулих оцінок.

У питаннях доречності обмеження права на інформацію доречність заходів є залежною від доречності самої інформації, яка, відповідно, більш детально розкривається, зокрема, через виділену Н. Головай таку додаткову її якісну характеристику як суттєвість [12]. Авторка вважає, що «інформація є суттєвою, якщо її відсутність або невірне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів». Тобто суттєвою вважається інформація, яка є важливою для прийняття відповідних управлінських рішень.

Також слід врахувати й висновки Н. Мірко, що доречність та своєчасність інформації (аналітичної – доповнено нами) визначається їх впливом на прийняття управлінських рішень [15]. Своєчасна та доречна інформація дає змогу оперативно оцінити теперішні та майбутні події та вжити необхідних заходів для виправлення або поліпшення ситуації. З урахуванням позиції Г. Іваної, В. Фелик, І. Шопіної та К. Беякова щодо змісту адміністративно-правового забезпечення прав громадян принцип доречності включає забезпечення відсутності інформації, яка є зайвою для такого забезпечення або обмеження права на інформацію [16].

3. Зв'язок принципів доречності й пропорційності у питаннях обмеження права на інформацію

Загальноприйнятий у питаннях обґрунтування обмеження прав і свобод людини тест на пропорційність включає в себе оцінку трьох критеріїв, першим з яких є доречність – спрямованість засобів обмеження на досягнення завдань влади, спрямованість на досягнення її загальної (програмної) мети, яка у праці Дж. Крістоферсона отримала характеристику принципу «балансування» [17].

За результатами аналізу застосування принципу пропорційності у судовій діяльності, що був проведений С. Погребняком оцінюючи доречність засобу, суд повинен взяти до уваги факт існування категорично заборонених засобів, що робить недоречним подальший аналіз тих чи тих обмежень на предмет їх пропорційності. Крім того, у цій ситуації оцінюванню підлягає легітимність мети відповідного заходу обмеження [18]. Отже, оцінюючи доречність тих чи інших заходів обмеження права на інформацію суб'єкт накладання такого обмеження постійно стикається із необхідністю підтвердження легітимності власної діяльності або застосування «презупції правомірності» щодо власних дій чи рішень, як це було зроблено представником Президента України у своєму відзиві на позовну заяву щодо визнання протиправним та скасування Указу Президента України №43/2021 від 02.02.2021 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» [19] в частині застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Товариства з обмеженою відповідальністю «Новини 24 години», Товариства з обмеженою відповідальністю «Телерадіокомпанія «112-ТВ» і Товариства з обмеженою відповідальністю «Нові комунікації».

Таким чином, доречність заходів обмеження права на інформацію обумовлена не стільки легітимністю органу, що застосовує обмеження, скільки залежністю розповсюдження такої легітимності на сам захід обмеження права на інформацію від виконання умов «розмірності засобів, заходів чи дій, за допомогою яких вона досягається» [18], а також дотримання вимоги «ефективності в тому сенсі, що застосування певного заходу повинне ґрунтуватися на деяких емпіричних даних про його здатність для просування або досягнення мети, що переслідується» [17].

З урахуванням викладеного слід врахувати й інші висновки С. Погребняка щодо способів побудови пропорційності (вертикально із залежністю від послідовного виконання однієї юридичної вимоги за іншою (доречність, необхідність, балансування) або горизонтально від доречності до необхідності і навпаки), які, на думку автора, є важливою передумовою для забезпечення прав людини, утвердження верховенства права [18].

4. Можливість застосування до обмеження права на інформацію оціночної категорії «недоречність»

Основним та найбільш застосовуваним обґрунтуванням «недоречності» обмеження права на інформацію слід визнати об'єктивну неможливість досягнення практичної мети самого обмеження права на інформацію у відповідних умовах (відносинах) в яких відбувається застосування обмежень. У такому випадку, інформаційна діяльність переважно є такою, що перебуває поза компетенцією суб'єкта застосування обмежень, а саме обмеження, або набуває характеру накладання на суб'єкта інформаційних відносин окремих заборон (санкцій), або визнання дії давньоримського принципу «Nemo ultra posse obligatus est або impossibilium nulla obligatio est» та спрямування зусиль суб'єкта, який намагався застосувати обмеження права на інформацію, на проведення ряду заходів відновлення доречності, зокрема шляхом міжнародної технічної допомоги, звернення за сприянням до урядів й правоохоронних структур інших країни, виконання попередньо укладених договорів в системах колективної безпеки тощо.

Щодо другого випадку Б. Шлоер пропонував звертати увагу як на юридичну можливість (можливість виконати законними шляхами), так й на фактичну можливість (об'єктивна можливість виконати певний обов'язок) [20].

Іншими проявами «недоречності» обмеження права на інформацію вважаємо: а) непридатність інформації до обмеження права на неї через зовнішні чинники (фактори); б) наявність альтернативи обмеженню права на інформацію; в) застосування санкцій із «зменшенням обтяження»; г) акцентування уваги на соціальній, моральній, релігійній, суспільній та іншій ціннісноорієнтованій оцінці поведінки особи.

5. Прояви застосування принципу доречності у судовій практиці України

В сучасних умовах протидії збройній агресії та дії правового режиму воєнного стану практика адміністративних судів України може бути розділена на декілька груп судових рішень

із різним ступенем застосування сторонами спору принципу доречності, а також його врахування безпосередньо судами.

Насамперед, слід вести мову щодо обмежень прав, оскаржувані порушення яких були виправлені суб'єктом владних повноважень і при цьому судом встановлено відсутність підстав вважати, що повне відновлення законних прав та інтересів позивача неможливе без визнання рішень, дій або бездіяльності суб'єкта владних повноважень протиправними після такого виправлення. Так, у справі № 9901/536/19 про визнання протиправним та нечинним Указу Президента України від 19 березня 2019 року № 82/2019 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2019 року «Про застосування, скасування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»» [21] суд звертає увагу на доречність у накладанні санкцій: «...Президент України в межах наданих йому повноважень вводить в дію рішення РНБО, самостійно не запроваджує персональні санкції щодо юридичних чи фізичних осіб, особисто не здійснює перевірку фактів та відомостей, що стали підставою для застосування санкцій до будь-кого із суб'єктів застосування санкцій...», а у справі № 9901/33/21 [22] про визнання протиправним та нечинним того ж Указу Президента України, в частині пункту 8 додатку № 2, відповідно до якого застосовано санкції до ТОВ «ТРК «Нові комунікації», зазначає: «чинне законодавство України не містить положень, які б встановлювали обов'язок вказувати в Рішенні Ради національної безпеки і оборони України або у відповідному Указі Президента України підстави для застосування санкцій».

З іншого боку у вказаній категорії справ, зокрема у справі № 9901/22/21 [23], Суд констатує, що Позивач, не погоджуючись з прийняттям оскаржуваного Указу вказує на порушення його індивідуального права на доступ до інформації за його безпосередньої відсутності у переліку осіб, на яких поширюється Указ про введення в дію обмежувальних заходів (санкцій). Відповідно, враховуючи позицію Суду до цієї групи судових рішень у справах слід включати справи, у яких предметом судового розгляду є «доречність» застосування обмеження права на інформацію у контексті забезпечення права позивача на отримання інформації, гарантованого Конституцією України та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року.

Іншим прикладом застосування принципу доречності у справах щодо забезпечення громадського порядку та безпеки, національної безпеки та оборони України, зокрема щодо запобігання та припинення протиправної діяльності товариств, установ, інших організацій, яка посягає на конституційний лад, права і свободи громадян є врахування Окружним адміністративним судом міста Києва у справі № 640/6892/19 [24] позиції Конституційного Суду України, який, у рішенні від 01.12.2004 № 18-рп/2004, надав визначення поняттю «охоронюваний законом інтерес», вказавши, що останній регулює ту сферу відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним.

У справах щодо біженців, зокрема справі № 522/5503/22 [25], Суд оцінює доречність позову Позивача повертатись в країну громадянського походження з огляду на наявність конвенційних ознак (щодо визначення статусу біженця) в країні походження. Також, розглядаючи справи щодо біженців Суд вважає доречними заходи обмеження комунікаційних можливостей Позивачів за рахунок дотримання вимог ч. 2 ст. 16 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [26], у відповідності до яких з особою, яка не розуміє державної мови, працівник державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями може спілкуватися мовою, прийнятною для сторін, а також за допомогою перекладача.

У справах щодо припинення діяльності ЗМІ чи інших суб'єктів інформаційної діяльності з підстав визначених у Законі України від 09 квітня 2015 року № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», зокрема справі № 520/118/20 [27], Суд вважає обмежувальні заходи доречними за умови попереднього прийняття центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державної реєстрації юридичних осіб, реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, громадських спілок, інших громадських формувань, у визначеному Кабінетом Міністрів України порядку, рішення про невідповідність діяльності, найменування та/або символіки юридичної особи, політичної партії, іншого об'єднання громадян вимогам цього Закону. При цьому Суд враховує також те, що Постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2015 року № 354 затверджено Порядок прийняття рішень щодо невідповідності діяльності, найменування та/або символіки юридичної особи, політичної партії, її обласної, міської, районної організації або іншого структурного утворення, передбаченого статутом політичної

партії, іншого об'єднання громадян вимогам Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Висновки. «Доречність», як принцип регулювання та основа обґрунтування застосування обмеження права на інформацію, є запозиченням із сфери культури комунікації, де вона виконує роль ознаки точності, логічності, виразності, чистоти висловлювань. Здійснюючи регулюючий вплив на інформаційні відносини «доречність» враховує ситуацію й склад учасників цих відносин, їх етичні, політичні, економічні завдання тощо, транспондує завдання забезпечення національної безпеки, територіальної цілісності, суверенітету, публічної й громадської безпеки (у відповідних відносинах), як, власне, мету самого обмеження права на інформацію.

Обмеження права на інформацію набуває характеристик доречності внаслідок досягнення суб'єктом накладання обмеження власної мети, а також якщо потреби користувача інформації (у широкому розумінні) реалізовані або, принаймні, не заперечені (заборонені). До принципів такої діяльності, як «принципів доречності інформації» можливо віднести: а) відсутність необ'єктивних суджень; б) корисність інформації та її суттєвість; в) зрозумілість та простоту сприйняття; г) можливість порівняти інформацію за різні звітні періоди.

У практичній площині застосування принципу доречності при обмеженні права на інформацію в цілому проявляється під час встановлення окремими користувачами інформації відповідності рівня обмеження власним інформаційними потребам. Теж саме відбувається, якщо поглянути на обмеження права на інформацію з точки зору користувача окремого інформаційного продукту. Отримана інформація вважається доречною, якщо вона впливає на подальші рішення користувачів шляхом надання допомоги в оцінці ними минулих, теперішніх або майбутніх подій, як підставі відповідних обмежень чи самообмеження, а також якщо вона виправдовує чи забезпечує підтвердження минулих оцінок.

В оцінці дій влади доречність є першим з трьох критеріїв пропорційності, що відображає спрямованість засобів обмеження на досягнення завдань влади, спрямованість на досягнення її загальної (програмної) мети, обумовленість не стільки легітимністю органу влади, що застосовує обмеження, скільки залежністю розповсюдження такої легітимності на сам захід обмеження права.

В сучасних умовах протидії збройній агресії та дії правового режиму воєнного стану акцентований різний ступінь застосування сторонами спору принципу доречності, а також його врахування безпосередньо судами. Подальше вивчення практики правозастосування з урахуванням принципу доречності є перспективою подальших досліджень в цьому напрямі.

Список використаних джерел:

1. Holubieva V., Pravdiuk A., Oliinyk S., Manzhai O., Shynkar T. (2022). Constitutional and legal provision of the right to access information in Ukraine and the countries of the European Union. *AD ALTA. Journal of interdisciplinary research*. 12 (issue 1, special XXVI), С. 156–159.
2. Загальна декларація прав людини Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Komisarov O., Chystokletov L., Ostapenko O. I., Shustrova K., Khytra O., Shyshko V. (2019). General characteristics of guarantees of journalists rights in Ukraine. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. Volume X, Issue 1(39), P. 247-253.
4. Хессе К. Основы конституционного права ФРГ. М. : Юр. лит-ра, 1981. 368 с.
5. Voitsikhovskiy A., Bakumov O., Ustymenko O., Seliukov V. (2019). The observance of human right to freedom from torture in professional activity of the national police of Ukraine (Article 3 of the Convention for the Protection Of Human Rights And Fundamental Freedoms). *OBSERVARE – JANUS. NET e-journal of International Relations*. Volume 10. № 2, pp. 152–165.
6. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 2005. Київ; Ірпінь: Перун. 1728 с.
7. Kuzmenko O., Chorna V., Padalka O., Mamanazarov M. Problems of Receiving Services in the Digitalization Mode in the Field of Medicine Circulation. Atlantis Press. Available Online 23 March 2020. P. 168–174.
8. Загальна характеристика комунікативних якостей мовлення в науково-педагогічній літературі. (2022). URL: <http://www.educationua.net/silovs-1421-2.html>.

9. Про затвердження Вимог (правил) щодо здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами : Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 2 листопада 2020 року № 640. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0062-21?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%BD#w1_1
10. Методичні вказівки до практичних та семінарських занять студентів денної форми навчання з курсу «Звітність підприємства» / Житомирський державний технологічний університет. 2022. URL: <https://studfile.net/preview/7230968/page:10/>
11. Будько О.В. Методи оцінки якості облікової інформації. *Економіка та держава*. 2014. № 3. С. 54–57.
12. Головай Н. М. Принципи і якісні характеристики фінансової звітності відповідно до міжнародних та вітчизняних стандартів обліку. *Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета*. 2012. № 33. С. 136–140.
13. Твердохліб О. С. Доступ до публічної інформації в Україні: проблеми застосування «трискладового тесту». *Механізми державного управління*. 2017. № 1 (16). С. 62–69.
14. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
15. Мірко Н. В. Методи дослідження фінансового аналізу (стану) суб'єктів господарювання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. С. 268–272.
16. Ivanova, H., Felyk, V., Shopina, I., & Bieliakov, K. (2020). Regarding the Problem of Defining the Concept of “Administrative and Legal Provision of Citizens’ Rights”. *Amazonia Investiga* 9(26), 473-478. <https://doi.org/10.34069/AI/2020.26.02.54>
17. Christoffersen J. (2009). Fair balance – a study of proportionality, subsidiarity and primarity in the European convention on human rights. URL: https://books.google.com.ua/books?id=z_J5DwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
18. Погребняк С. Принцип пропорційності у судовій діяльності. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 2. С. 49–55.
19. Рішення у справі №9901/22/21 від 27 квітня 2021. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96591995>
20. Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському та українському публічному праві. *Український правовий часопис*. 2003. № 3 (8). С. 3–27.
21. Постанова у справі № 9901/536/19 від 23 вересня 2020 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91855216>
22. Ухвала у справі №9901/33/21 від 28 липня 2022 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105577245>
23. Рішення у справі №9901/22/21 від 26 квітня 2021 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96591995>
24. Рішення у справі № 640/6892/19 від 14 січня 2021 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94167097>
25. Рішення у справі №522/5503/22 від 6 червня 2022 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104626158>
26. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
27. Рішення № 520/118/20 від 10 березня 2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88173959>